

Özgürlükçü Bir Hukuk Yolunda Yurttaşlar ve Hukukçuların Yol ve Yorum Arkadaşlığı

Filiz KERESTECİOĞLU¹

Özet¹

Türkiye’de hukuk pratisyenlerinin cemaatleşme eğilimi, hukuk sosyolojisinde önemli bir konu olagelmıştır. Özellikle 80 darbesi sonrasında hakim ve savcıların “Türkleşme, İslamlaşma ve Memurlaşma” pratiklerinin, geleneksel kanuncu, dar ve kazuistik anlayışın Türkiye yargısına egemen olmasındaki etkisi sıkça tartışılmaktadır. Bu egemen yaklaşımın bir tezahürü olarak eşitsiz ve hiyerarşik bir kurumsal yapı halini alan yargı alanında özgürlükçü ve bağlama dayalı bir hukuk yorumu için mücadele etmek de bu yüzden çoğunlukla savunmanın görevi olagelmıştır. Savunma, diğer hukuki yapılardan farklı olarak daha heterojen ve çoğulcu bir yapıdadır. Özellikle toplumsal adalet arayışının bir parçası olan davalarda avukatlar ve yurttaşların birlikteliği davaların seyrine önemli etkilerde bulunmuştur. Hukukun temel ayağı olan savunma, bu mücadele pratiği içerisinde bir yol arkadaşlığı halini almıştır. Bu yol arkadaşlığı, yalnızca bir soru, talep ya da çağrı etrafında bir araya gelmek değil, hukuk normlarının yeni özgürlükçü yorumlarının oluşmasını ve savunmanın geleneksel hukuk karşısında yeni yollar açmasını sağlamıştır. Yani bu hem bir yol hem de bir hukuki yorum arkadaşlığına dönüşmüştür. Bu tebliğde özgürlükçü yorum, eleştirel yorum, tahakküme karşı yorumla içtihat kurma mücadelesini bir yol ve yorum arkadaşlığı olarak okumaya çalışacağım. Türkiye

yargı tarihinin son 30 yılındaki bazı adalet mücadelelerine bakarak hem avukatların hem de hukuk mesleği dışındaki toplumsal hareketlerin parçası olan yurttaşların kurduğu arkadaşlığın ve dayanışmanın hukuku yorumlama pratiklerini nasıl değiştirdiğine odaklanacağım.

Anahtar Kelimeler: Hukuk sosyolojisi, toplumsal adalet, savunma, toplumsal hareketler, içtihat, özgürlük, yurttaş avukat ilişkisi

GİRİŞ

Kaybettiklerim arasında bu yol ve yorum arkadaşlığını en seyerek yaşadığım sevgili dostum Şirin Tekeli ve Umut Vakfı Kurucusu sevgili Nazire Dedeman’a, yaşayanlar arasından ise Anayasa Mahkemesinden emekli yargıç Ali Güzel’e sevgi ve saygıyla...

Bu tebliğ ilk bakışta birbiriyle yan yana gelmesi beklenmeyecek iki kavramı bir araya getirmeyi deniyor: Hukuk ve arkadaşlık! Özellikle de yaşadığımız yargı pratiklerine baktığımızda gerçekten bir araya gelemeyecek kavramlar gibi görünüyor hukuk ve arkadaşlık! Ancak bu arkadaşlık, kamusal

¹ Feminist Avukat, Halkların Demokratik Partisi Ankara Milletvekili, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kâtip Üye, E-posta: filizker@gmail.com

ve devletin sağladığı ortaklık biçimi hukukla yer yer çelişen, farklılaşan, farklı ilkelere tabi olan bir devlet dışı ilişki biçimi olarak tezahür ediyor!

Burada bahsedeceğim arkadaşlık; özgürlükçü bir hukuk yolunda, bazen baroların küçük bir odasında, bazen bir cezaevi kapısında ya da bir feminist toplantıda, yahut adliye koridorlarında, ya da bir meydana kayıplarını ararken; yurttaşların, gazeteciler, aktivistler, hak savunucuları, hukukçular ve esasen avukatlarla yan yana düştüğü, bir araya geldiği, hatta zaman zaman yargıçları ve yasa yapıcılarını da bazen gönüllü olarak, bazen zorlayıcı mücadeleleriyle yanlarına çekebildikleri, arkadaşlığa zorladıkları ve hukuku yeniden ait olduğu siyasal güç ve çatışma ilişkileri bağlamına oturtabildikleri bir yorum arkadaşlığı, bir müşterek ilişkidir.

Yasa yapmaktan tutun da yargılamaya kadar farklı talepleri ve görüşleri birbirine harmanlamaya çalışmanın kendisini arkadaşlık olarak okumam da, dahil olduğum feminist hareketin bana sağladığı perspektiftir. Bu noktada ne özel olanın siyasal olandan ne de siyasal olanın gündelik olandan ayrıştırılmadığı, tam da gündelik toplumsal ilişkilerimizi hukuk alanına müdahale edebilenin bir aracı haline getirmekte bana yol ve yöntem açan feminizme ayrıca teşekkürlerimi sunmak da benim için bir borç ve bir mutluluk kaynağı!

Bu perspektif sayesinde, hukuk alanı da gündelik olarak yeniden üretilmekte, yani, her gün adliye ya da meclis koridorlarında icra edilen bu müşterek performans sayesinde, mekanik bir işleyişten ziyade bu alan müdahale edilebilir bir pratiğe dönüşmektedir. Geçmişte de sıkça tanık olduğumuz ama son dönemde özellikle barış akademisyenlerinden KCK davalarına, Cumhuriyet Gazetecileri davasından Demirtaş ve Yüksekdağ yargılamalarına, Çağdaş Hukukçular Derneği davasından kadın cinayetleri davalarına kadar siyasal çatışmanın ayyuka çıktığı davalarda, yargıya egemen anlayışın mekanik bir emir komuta zinciri ya da cemaat bağları içerisinde hareket ettiğini kabul etsek de, bu alanın hala müdahale ve mücadeleye açık olduğu su götürmez bir gerçeklik... Bizler deneyimlerimizden bunu öğrendik. Yıllardır, hukuk normlarına güncel bir olay ışığında özgürlükçü bir yorum kazandırarak yeni bir içtihat oluşturma çabası da bu arkadaşlığın hamurudur.

1. Özgürlükçü Bir Hukuk Yolunda Yurttaşlar ve Hukukçuların Yol ve Yorum Arkadaşlığı

Ben bu girizgâhtan sonra felsefi olmayan gerçek bir arkadaşlıkla yola devam etmek istiyorum; Şirin Tekeli'nin arkadaşlığı! Ancak bu arkadaşlık aynı zamanda "Özgürlükçü Bir Hukuk Yolunda Yurttaşlar ve Hukukçuların Yol ve Yorum Arkadaşlığı"nın da örnekle-

riyle dolu...Neredeyse bir tür Türkiye yakın dönem kadın hakları tarihi gibi!

Şirin 1967’de Lozan’da Siyaset Bilimi eğitimini tamamlar ve Türkiye’ye döner, 1968’de İktisat Fakültesi Siyaset Biliminde asistan olarak çalışmaya başlar. 1975’te, bir grup arkadaşıyla Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksek Okullar Asistanları Birliği’ni (TÜMAS) kurarlar. Şöyle ifade eder: “... YÖK gibi bir belanın geleceğini hiç düşünmeden büyük bir iyimserlikte üniversite yasasını demokratikleştirmek istiyorduk. Asistan temsilcisi de fakülte kuruluna girsin, öğrenci temsilcisi de girsin gibi konuların etrafında dolanıyorduk. Ama çok iyi bir örgüttü. O zaman bu örgütlere demokratik kitle örgütü denirdi, tabii hiçbiri kitle örgütü değildi, hele hele TÜMAS’ın hiçbir kitle yoktu ama bütün o demokratik kitle örgütleri arasında en demokrat olanı TÜMAS’tı...”²

Şirin Tekeli aynı yıllarda kadınların siyasal hayata katılımıyla ilgili doçentlik tezini hazırlar. Bu Türkiye’de bir ilktir! Ve tabii ki tezi üniversitede ciddi bir dirençle karşılaşır. “Siyaset bilimi ciddi bir bilim dalıdır, kadınlarla uğraşmak da ne demek oluyor.” diyenlere karşı bir tek kişi destekler onu: Bülent Tanör!

O günden yaşamının sonuna kadar ise sevgili Şirin Tekeli, tez konusuna

direnç gösterenlerin tabiriyle söylersek “kadınlarla uğraşmaktan” asla vazgeçmez!

Nedir “kadınlarla uğraşmak”: YAZKO kadın dizisi, dergi çalışmaları, Somut Dergisi’nde yazılan ilk feminist yazılarla başlayan yol, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) uygulanması için toplanan binlerce imzanın 8 Mart 1987’de Meclis’e sunulması...

Birlikte kurucusu olduğumuz Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı’nın kuruluşu öncesinde örgütlediğimiz “Dayağa Karşı Kampanya”nın, İstanbul Yoğurtçu Parkı’ndaki yürüyüşüne, kendi elleriyle yaptığı renkli ve kenarları çiçekli “Kadınlar Üstündeki Baskılara Son” yazılı dövizleriyle geliş ve Mor Çatı’nın kuruluşu, İnsan Hakları Derneği kurucu üyeliği, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER), Anadolu Kültür, Winpeace Türk ve Yunan Kadınları Barış Girişimi...

Çoğu kadınlar ve demokrasiyle ilgili 25 kitabın Türkçe’ye kazandırılması...

Onunla son olarak “Şirin-Ahmet Tekeli Kadın Hukukçuları Destekleme Vakfı”nı (KAHUDEV) kurduk. Ve onun sayesinde her yıl onlarca kadın hukukçu burs alma olanağına erişebi-

2 Esen ÖZDEMİR, “Şirin Tekeli ile Söyleşi: Karı Kuvvetlerinden Feminist Harekete”, <http://www.5harfli.com/sirin-tekeli-ile-soylesi-kari-kuvvetlerinden-feminist-hareket/> Erişim Tarihi: 02.10.2019.

liyor. Lozan’da tanıştığı ve evlendiği Av. Ahmet Tekeli’nin de adını taşıyan Vakıf, Şirin’den sonra bizim en değerli ve yaşadığımız sürece devam ettireceğimiz varlığımız...

Toplantımıza ev sahipliği yapan İstanbul Barosu’nda, 1999 yılında Kadın Hakları Uygulama Merkezi’ni kurduğumuz zaman meslek içi eğitim derslerimizin ilkinde kadınların siyasal tarihi olarak belirlemiştik ve Şirin Tekeli burada bu dersi vermişti bizlere...

İşte bu tarih aslında, oy hakkı için mücadele eden süfretler ve seçme seçilme hakkının kazanılmasından Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi’ne, 6284 Sayılı Yasa’ya ve İstanbul Sözleşmesi’ne kadar, mücadeleyle elde edilen nice yasal kazanımın tarihi, yani özgürlükçü bir hukuk yolunda kadın yurttaşlarla hukukçuların yol arkadaşlığının tarihidir.

1999 yılından bu yana binlerce kadına hukuki destek veren ve İstanbul dışında başka birçok ilde de kurulan baroların Kadın Hakları Merkezleri de, süregiden feminist mücadele ve kadın hakları mücadelesi de; sadece psikolojik ve hukuki destek vermekle kalmaz aslında bir hukuk ve yargı pratiği de yaratır. Örneğin boşanma davalarında genellikle kadınlara “Mal mülk senin üzerine değil, asla tazminat alamazsın” denildiği bir dönemde, ev içi emeğin nasıl görünmez emek oldu-

ğunu ve erkekleri, çocukları, yaşlıları, hastaları hayata her gün hazırlayan bu emeğin görünür kılınması gerektiğini ifade ederek verilen mücadele, bir süre sonra, örneğin 2002 yılında gerçekleşen Medeni Kanun değişikliğinde yasal olarak da karşılığını bulur. Kadınların 1985-2000 yılları arasındaki en temel mücadeleleri ve Meclise sundukları 100.000 imza karşılığını bulmuş, Medeni Kanun değişmiştir.

Artık ev içi emek hesaplara konu olması gereken bir değerdir -tabii ki kadınların üzerine kalması gereken bir yük değil, sadece gerçekliğin, realitenin tespiti ve inkârının önlenmesi bağlamında. (Bu konuda yine Kadın Hakları Merkezinde ilk derslerimizden birini veren ve ev içi emeğin tazminata yansımalarını değerlendiren, “Beden, Emek, Tarih” kitabının yazarı sevgili Gülnur Acar Savran’ı ayrıca da anmak isterim.)

Evet artık “reislik” diye bir şey olamaz, eşitlik vardır! Edinilen mallar eşit olarak paylaşılması vb. nice olumlu düzenleme Medeni Kanun’da yer bulur. Diğer yandan Türk Ceza Kanunu’nun ayrımcı, cinsiyetçi madde ve kavramsallaştırmalarına karşı da bir başka koldan sürmekte olan bir mücadele ve yol arkadaşlığı vardır!

Tecavüze uğrayan kadınlar için “Peki şimdi ne olacak bu kızların hali” diyen ve cinsel saldırıya uğrayan kız çocuklarını, “saldırı yapanla evlen-

direrek kurtarma” yasalarını savunan koskoca ceza profesörlerine ve “büyük” hukukçuların kibirli “biz kadınlar adına da her şeyi biliriz” yorumlarına rağmen, çok güçlü bir dayanışmayla TCK Kadın Platformu’nda buluşan kadınların ve kadın hukukçuların yol arkadaşlığı ve mücadelesi, belki daha önce hayal bile edilemeyecek bir kavramsallaştırmayı da suç olarak düzenleyen; evlilikte tecavüzün suç olarak düzenlendiği bir Ceza Kanunu’nu hayata geçirmeyi başarır! Artık bedemimiz, kimliğimiz, emeğimiz “genel ahlak ve adaba ve topluma” değil, kendimize aittir!

Türkiye yargı tarihinin, özellikle benim de tanıklık ettiğim son 40 yılındaki bazı adalet mücadelelerine bakınca hem avukatların hem de hukuk mesleği dışındaki toplumsal hareketlerin parçası olan yurttaşların kurduğu arkadaşlığın ve dayanışmanın hukuku yorumlama pratiklerini nasıl değiştirdiğini görmek, bunları kolayca kaybetmeyeceğimize olan inancımı da ciddi olarak pekiştiriyor.

Bu noktada, özellikle son dönemde çok tartışılan, hatta kayyım atamalarına gerekçe olarak adeta bir suç unsuru gibi gösterilmeye çalışılan eşbaşkanlık hangi yol arkadaşlıklarından geçerek bugüne gelmiş bir bakarsak yine kadınların, bu kez de özgürlükçü Kürt kadınlarının mücadelesinin değişik aşamalarına tanık oluruz.

Behice Boran 1970 yılında Türkiye İşçi Partisi’nin genel başkanı oldu.

12 Mart askeri darbesi sonrası 15 yıla mahkûm oldu. 1971 askeri müdahaleleriyle kapatılan Türkiye İşçi Partisi’ni, arkadaşlarıyla birlikte 1975’de yeniden kurarak yeniden genel başkan oldu. Hiç kolay bir yol olmadı onun başkanlığı ancak neyse ki son olmadı ve Behice Boran’ın parti başkanlığından siyasal partiler yasasına giren eşbaşkanlığa doğru yol aldı kadınlar...

Bu mücadelenin en güzel anlatıcılarından birisi ise Aysel Tuğluk. Gültan Kışanak’ın *Kürt Siyasetinin Mor Rengi* kitabında, kendisi de bir hukukçu olan Aysel Tuğluk şu sözlerle anlatıyor bu özgürlükçü hukuk yolundaki yol arkadaşlığını!

“...2005 yılında DTP (Demokratik Toplum Partisi) kurulduğunda eşbaşkanlar olarak Ahmet Türk ve ben seçildik. Genel merkezde iki eşbaşkanın odası yan yanaydı. Bu yan yana iki odada yaşananlar çok ilginçti. Partiye gelen erkekler –parti üye ve yöneticileri de dahil- doğrudan erkek eşbaşkanın odasına giderdi ve tüm siyasi tartışmalar o odada yapılırdı. Biraz kibar olanlar giderken kapıyı açıp bana da “Allaha ısmarladık” derdi. Yan odada yoğun olarak siyaset ve parti meseleleri konuşulurken, bir türlü kadın eşbaşkanın odasında siyaset konu edilmez, nezaket ziyareti yapılırdı. Daha da ilginç, yan odanın girişine, “Sn. Ahmet Türk / Eşbaşkan” yazılı bir tabela asılmış, kadın eşbaşkanın kapısına tabela bile yaptırılmamıştı. Yok sayılıyordum. Bu durum kadın arkadaşları-

mızda çok büyük bir tepkiye yol açtı. Kadınlar, “Aysel Tuğluk / Eşbaşkan” tabelasını kendileri yaptırıp getirip odanın girişine astılar.

Bu süreçte kadın örgütümüzün kararlı duruşu ve dayanışmasıyla eşbaşkanlığı sürdürmeyi başarabilmiştik. Giderek erkeklerin tutumunda da bir değişim başlamıştı. Bir süre sonra Yarıgıtay’dan gelen bir tebliğle tartışmalar yeniden başladı. Tebliğde eşbaşkanlık sisteminin siyasi partiler yasasına aykırı olduğu ve kabul edilmediği belirtiliyordu. Erkek MYK üyelerimiz odama gelerek “üzüntülerini” ifade edip, bu sistemi uygulamaya devam edersek partinin kapatılacağını, bu riskin göze alınamayacağını belirtiyorlardı. Çok üzülükleri için bir formül arayışına girdiler ve bana, “seni örgütlenmeden sorumlu genel başkan yardımcısı yapalım,” teklifinde bulundular. Olup bitenlerin farkında olarak, buna tek başıma karar veremeyeceğimi, kadın meclisimizle tartışıp bir karar vereceğimizi söyledim. Kadın meclisimiz toplandı, başkan yardımcılığının kabul edilmeyeceği, eşbaşkanlık sisteminin fiili olarak uygulanması ve eşbaşkanlığın yasalaşması için mücadele edilmesi yönünde karar aldı. Ve hemen TBMM’ye sunulmak üzere, eşbaşkanlığın yasalaşması için kanun çıkartılması talebini içeren bir imza kampanyası başlatıldı. Çok kısa bir sürede 98 bin imza toplanarak meclise sunuldu.

Eşbaşkanlık sistemi kadınların kararlı duruşu ve zorlu bir mücadelesi sonucunda kazanıldı. Siyasi partiler yasası değişinceye kadar da fiili olarak uygulandı. Kadın eşbaşkan şahsında, kadın gündemi anaakım politikanın merkezine oturdu. Tecrübelerimizle biliyoruz ki kadınların olmadığı bir alanda kadınlar için hiçbir şey yapılmıyor. Geleneksel siyaset erkek egemen anlayışa göre yapılıyordu. Genel başkan ve partinin karar organlarındaki erkekler, siyaseti belirliyordu. Kadınların hem eşbaşkanlık hem de kota konusundaki ısrarlı mücadelesi kadınları siyasetin öznesi düzeyine taşıdı. Kadını siyasette “karar veren” değil, yedek güç olarak gören anlayış değişmeye başladı.

Eşbaşkanlık sistemi kurumsal olarak kabul görene kadar trajikomik birçok olay yaşandı. Bunlardan biri kamuoyuna da mal olan “yenge başkan” nitelemesiydi. Hakkari’nin Şemdinli ilçesinde partinin bir programına Eşbaşkan Ahmet Türk ile birlikte katılmıştık. Programdan sonra parti yöneticileriyle bir lokantaya gittik. Garson, Ahmet Türk’e “Başkanım ne istersiniz?” diye sordu. Ardından bana dönerek “Yenge Başkan sen ne istersin?” dedi. Masadaki herkesin yüzünde bir tebessüm belirdi. Ben de gülerek, “Eşbaşkanlığı yanlış anlamışsın. Eşbaşkanlık, eşit haklara ve sorumluluklara sahip bir erkek ve bir kadından oluşan bir kurumdur” dedim. Daha sonra bu

diyaloğu hatırlayıp gülsek de kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesinin hangi zorluklardan ve zihniyet değişiminden geçtiğini gösteren önemli bir yaşanmışlıktır. Bugün eşbaşkanlık sistemi demokratik tutumun bir kriteri haline geldi, kurumsallaştı, yasal dayanağa kavuştu; birçok siyasi partide, hatta sivil toplum örgütlerinde uygulanmaya başlandı. Artık eş başkanlık sistemini uygulamamak bir eksiklik olarak görülüyor. Ama bütün bunlar kolay olmadı...”³

Evet, siyasi partilerde eşbaşkanlık; 02.03.2014’te Siyasi Partiler Kanunu’na getirilen ek maddeyle yasallık kazandı. İlk olarak ise 2013 yılında Sebahat Tuncel bu konuda kanun teklifi vermişti.

Bu zorlu mücadeleye belediyeler açısından baktığımızda gördüğümüz örnekleri ve verileri de sizlerle paylaşmak isterim. Cumhuriyet tarihi boyunca yerel seçimler sonucunda kadın belediye başkanlarının partilere göre dağılımı şöyle: HDP 67; CHP-SHP: 39; AKP: 15; DYP-AP: 11; ANAP: 7; MHP: 4; Bağımsız: 4; DSP: 3; TOP-LAM: 150. Erkek başkan sayısı ise 32.000.

Kadın Adayları Destekleme Derneğinin aktardığına göre, Türkiye’de kadınlar ilk kez 1930 yılında seçtiler ve “seçildiler”. 3 Nisan 1930’da Belediye Kanunu’nun kabul edilmesiyle,

kadınlar belediye seçimlerinde seçme ve aday olma hakkı elde ettiler. 1930 yılındaki seçimlerde Sadiye Hanım, Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlı Kılıçkaya Beldesinde belediye başkanı seçildi. İlk İl kadın belediye başkanı için ise 1950 yılını beklemek gerekecekti. Müfide İlhan 1950’de Mersin’de belediye başkanı oldu. Yani yerel seçimleri yeni ifa ettiğimiz bugünlerden geçmişe baktığımızda; 90 yıllık ülke tarihinde sadece 150 kadın belediye başkanı seçilmiş! Erkek başkanların sayısı ise 32.000! Buna rağmen ne gariptir ki sorgulanan ve suç haline getirilmek istenen erkek egemenliği değil eşbaşkanlık! İktidar ve baskı gücü hayatı bu yönde işlemeye zorlasa da bunun bir meşruiyeti ve gerçekte karşılığı bulunmuyor. Artık eşitliğin olmadığı yerde başlar öne eğiliyor ve kadın katılımının olmadığı bir siyaset ise bugün asla gönül rahatlığıyla kabul görmüyor.

Her türlü başkanlığa karşı olan bir feminist hukukçu olmakla birlikte, özgürlükçü bir hukuk yolunda yurttaşların ve hukukçuların yol ve yorum arkadaşlığının en olumlu örneklerinden birisi olduğu için, benim de bugünkü realite içinde savunduğum ve verebileceğim en iyi örneklerden biri olarak yer almakta eşbaşkanlık!

Bugün hayatımızı dar eden en can yakıcı konulardan birisi de kadınlara yönelik şiddet, buna ilişkin alınma-

3 Gültan KIŞANAK, *Kürt Siyasetinin Mor Rengi*, Dipnot Yayınları, Ankara 2018, s. 67-69.

yan önlemler, uygulanmayan tedbirler, yasalar ve başta İstanbul Sözleşmesi olmak üzere uygulanmayan uluslararası sözleşmeler! Ancak sadece bunlar değil; yasalara baktığımızda örneğin meşru müdafanın sınırlarının da kadınlara dar geldiğini görüyoruz; tıpkı bir zamanlar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin dar geldiği ve kadınlara yetmeyen, cinsiyet ayrımını gözetmeyen bu Sözleşmeden sonra CEDAW'a (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi) yeni yollar açıldığı gibi...

Örneğin, kadınların yaşadıkları; şiddet, çektikleri eziyet -ki suç olarak düzenlenmiş bulunuyor- ve buna katlanmak zorunda bırakan koşullar görülmeyince, kadın görmez sistem ve yargı kulaklarını tıkıyor ve ölmek için öldürmek zorunda kalan kadınları duymuyor ya da duymamayı tercih ediyor! Tıpkı ilk 4320 Sayılı Kanun'a ilişkin tedbir kararının uygulanması deneyimimde, belki de ilk kararlardan birisiydi; savcının, şiddet uyguladığı için evden uzaklaştırılması gereken erkekle ilgili bana "Peki avukat hanım adam şimdi nereye gidecek?" diye sorması gibi! Göz erkeği görüyor, kulak ona hassas!

Bir gün bu sınırların genişlediğini de göreceğiz. Kadınların mağdur olmanın dışında bir yol, yaşam yolunu seçtikleri zaman onlara yol arkadaşlığı yapan kadın örgütleri ve avukatlarla bu yol arkadaşlığını büyüterek, meşru

müdafaanın sınırlarını da büyütecek ya da ölümlerimizin duyulmasından daha fazla yaşama isteğimizi duyulur kılacağız! Kendisine yıllarca işkence ve eziyet edip, son olarak da fahişeliğe zorlayan kocasını öldüren Çilem Doğan'a "hep kadınlar mı ölecek biraz da erkekler ölsün" dedirten o emniyetsiz, tedbirsiz, hukuksuz yalnızlığı gideren feminist kadınların yol arkadaşlığında olduğu gibi...

2. Kadın Cinayetleri Davalarında Feministlerin ve Kadın Hakları Savunucularının Takibi ve Müdahilliğinin Özgürleştirici Yol Arkadaşlığı

Feminist kadınlar ve kadın hakları savunucuları, 1980'lerin sonlarından itibaren şiddete uğrayan kadınların davalarını takip ettiler ancak esas olarak 2000'lerden bu yana bu alandaki görünürlük daha da berraklaştı: Kocaları, sevgilileri, babaları veya tanıdıkları erkekler tarafından öldürülen Güldünya Tören'den Ayşe Yılbaş'a, Şefika Etik'e onlarca kadının hikâyesini görünür kıldılar ve kadın cinayetlerinin politik olduğunu, yani erkek egemenliğinden kaynaklandığını vurgulayarak cinayet, şiddet ve cinsel saldırı davalarını takip ettiler. Son yıllarda yıllarca süren şiddet ve cinsel saldırılara karşı kendisini korumak için cinayet işlemek zorunda kalan Nevin Yıldırım, Çilem Doğan gibi kadınların da davalarını gündeme taşıdılar. Feministler kadın cinayeti davalarını kolektif

olarak takip ederek sürecin tamamını politikleştirdiler, kadın cinayetlerinin münferit değil sistematik olduğunu ortaya koydular ve hukuk alanının sadece bir parçası olduğu köklü erkek egemen düzene müdahale ettiler. Çünkü hukuk, kadınların aile içindeki annelik gibi rollerini, kadın cinselliğini erkek egemen ölçütler uyarınca üretiyordu.

Bu alanda yapılmış akademik çalışmalar da var. Örneğin, Cemre Baytok feministlerin davaları örgütlü biçimde takip etmesinin davaların seyrini nasıl değiştirdiğine ve feminist hukuk yorumunun yargı kararlarını ve içtihatları nasıl değiştirdiğine ilişkin bir tez hazırladı: “Feministlerin kolektif dava takibi öncelikle bir kadının başına gelen sistematik şiddetten her kadının etkilendiğini açık ederek müdahillik kavramını yeniden tanımladı. İkinci olarak meselenin adını koydu: Kadın cinayeti. Töre, namus vs. gerekçe olmaz, gerekçe olarak söylendiğinde de erkek egemenliğinin bütünleştirici bir parçasıdır sadece. Ve daha fazlasını yaptı: Kadın bedeni üzerinden adım adım kapalı kapılar ardında ve mahkeme tutanaklarında yeniden üretilen, cinsellik, aile, annelik üzerinden şekillenen erkek egemen sistemi açığa çıkardı. Kolektif dava takibi, erkek şiddeti davalarının adli değil politik

olduğunu, kayıtlara geçmeyen fakat kadınların hayatlarına doğrudan etkisi olan -o sebeple sadece hukukun alanından ibaret olmayan- hukukun uygulanmasını -hakim, savcı, sanık avukatlarının ifade alırken sorduğu sorulardan, indirim veya beraat gerekçelerine ve duruşmalarda takındıkları tavra kadar- deşifre etti, başka bir deyişle, kayda geçmeyi politikleştirdi; özel olanı kamusalılaştırdı. Bugün feministler toplu dava takip ederken “kadın cinayetleri politiktir” sözüne paralel olarak “kadının beyanı esastır” gibi ceza hukukunda yeri olmayan feminist bir ilkeyi cinsel saldırı davalarında öne sürmeyi önemsiyorlar. Egemen erkek yargılamasına karşılık kadınların deneyimlerini ve beyanlarını açığa çıkarmak, patriarkaya radikal bir müdahale demek çünkü.”⁴

Az önce ifade ettiğim meşru müdafaa konusuna tekrar dönersem; aslında kadınlar asla şiddet kullanmak istemiyorlar. Çünkü şiddetin en fazla kendilerine döndüğünü, hayatlarını kararttığını en iyi onlar biliyorlar! Evlere dolmuş bireysel silahlarla en fazla kadınlar katlediliyor. İşte ülkemizden bir başka yurttaş ve hukuk yol arkadaşlığı örneği ise, 4 Şubat 2019’da kaybettiğimiz, Umut Vakfı⁵ Kurucusu sevgili Nazire Dedeman’ın bireysel si-

4 Cemre BAYTOK, “Political Vigilance in Courtrooms: Feminist Interventions in the Field of Law,” *MA thesis*, Bogazici University, İstanbul 2012.

5 Umut Vakfı 1993 yılında, “Bireysel silahsızlanma” temelinde çalışmak üzere kurulmuştur. Vakfın kurucusu oğlu bir arkadaşı tarafından silahla öldürülen Nazire Dedeman’dır.

lahsızlanma için verdiği mücadele! Bu mücadele benim için hem birlikte katıldığımız yerel eğitim çalışmalarıyla, hem de ona hepimizin gönül borcu ve mücadelesine duyduğumuz saygıyla, 28 Eylül'ün Bireysel Silahsızlanma Günü ilan edilmesi için sesine ses olmak, kanun teklifleri vermek şeklinde bir yol arkadaşlığına dönüştü. Bugün örneğin onun sesini, kızı Helin pompalı tüfekle katledilen Nihat Palandöken yürütüyor, Kasım 2007'de İzmir'de "dur" ihtarına uymadığı gerekçesiyle polis kurşunuyla yaşamını yitiren Baran Tursun'un⁶ ailesi yürütüyor... Bu mücadele aynı zamanda şiddete maruz kalanların, hukuk mücadelelerinde de dayanışma temelli bir yol arkadaşlığının mümkün olabilmesini sağlamıştır ve eminim ki bir gün 28 Eylül'ün Bireysel Silahsızlanma Günü olmasıyla sonuçlanacak, daha da ötesi dünya bireysel silahlardan arınacaktır.⁷

3. Kanun Koyma ve Denetim Alanında Mücadele: Yasamaya Feminist Müdahaleler

Otoriter popülizmin ve sağ muhafazakâr eğilimlerin git gide katılaştığı son yıllarda kadınlar aleyhine olumsuz yasal düzenlemeler bir bir hayata geçirilmeye çalışıldı. Kürtaj yasağı geri getirilmeye çalışıldı, çocuk istismarcılarına af getiren yasa teklifi kadın hareketinin tepkisiyle son anda Meclis'ten döndü, müftülere ve imam-lara nikâh kıyma yetkisi veren kanun teklifi kadınların itirazlarına rağmen yasalaştı. Meclis'te, boşanmaları önlemek için bir Komisyon kuruldu ve bu Komisyon, kadınların haklarını tehdit eden bir Rapor hazırladı. İşte yasama alanı bu bağlamda aynı zamanda yoğun bir mücadelenin de yaşandığı bir alan haline geldi. Fakat bu dönemde aynı zamanda Boşanma Komisyonu Raporunda sunulan önerilere karşı kadınlar itirazlarını yükseltti, çocuk

6 Baran Tursun Vakfı (Baran Tursun Uluslararası, Dünya Ölçeğinde Silahsızlanma, Yaşam hakkı, Özgürlük, Demokrasi, Barış ve Dayanışma Vakfı (BARANSAY)) Kasım 2007'de İzmir'de "dur" ihtarına uymadığı gerekçesiyle polisin tabancasından çıkan kurşunla yaşamını yitiren Baran Tursun'un ailesi tarafından, 2010 yılında kuruldu. Vakıf şiddete maruz kalanlara ve ailelerine rehabilitasyon, adaptasyon ve hukuksal destek sağlıyor, insan hakları ve dayanışma faaliyetleri sürdürüyor; öğrencilere burs veriyor. Benzer vakaların takibini yapıyor ve bireysel silahsızlanma, yaşam hakkı, özgürlük, demokrasi, barış ve dayanışma kültürünü daha iyi içselleştirmek adına faaliyetlerde bulunuyor.

7 Umut Vakfı'nın basına yansıyan şiddet vakalarını baz alarak hazırladığı, Türkiye'nin Silahlı Şiddet Haritası ve 2018 Raporu'na göre, yıl boyunca 3 bin 679 şiddet olayında tüfek, tabanca ve kesici aletler kullanılarak 2 bin 279 kişi öldürüldü ve 3 bin 762 kişi yaralandı. Aynı rapora göre, Türkiye'de yüzde 85'i ruhsatsız en az 25 milyon silah bulunuyor.

Polis Akademisi Başkanlığı'nın "Dünya ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri 2016-2017-2018 Verileri ve Analizler" raporuna göre kadın cinayetlerinin yarısından fazlası ateşli silahlarla gerçekleşti. Bu silahların yüzde 83'ünün ruhsatsız olduğu belirlendi. Bu rakamı yüzde 31,9 ile kesici ve delici aletler takip etti. Çoşkun TAŞTAN ve Aslihan KÜÇÜKER YILDIZ, "Dünya ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri: 2016-2017-2018 Verileri ve Analizler", Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2019, https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kadin_Cinayetleri_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 02.10.2019.

istismarcılarına af anlamına gelen kanun tasarısı kadınların mücadelesi sayesinde rafa kalktı, yalnızca kadınlarla ilgili örneklerde değil; toplumsal muhalefetin güçlü bir itiraz örgütleyebildiği konularda, örneğin Rabia Naz cinayeti, Aladağ yangını, Ensar Vakfı Yurdunda yaşanan çocuk istismarı gibi konularda araştırma komisyonları kuruldu veya daha önceki yıllarda da yazılı önergelerle teklif etmemize rağmen kurulmayan İstanbul Sözleşmesinin etkin uygulanması alt komisyonu, GREVİO'nun Türkiye üzerine hazırladığı raporun ardından Mecliste oluşturulabilirdi.

4. Toplumsal Muhalefet ile Meclis'teki Muhalefet Arasındaki Yorum ve Yol Arkadaşlığı

Yukarıda sıraladığımız örneklerde toplumun toplumsal muhalefet hızla örgütlenerek müdahil olabilmıştır. Yasama da tıpkı yargı gibi, farklı yorumları dışlama, çoğulcu tartışma ortamının önüne geçme yaklaşımı görülüyor. Komisyonlara yasalar hazırlanırken söz konusu alanda yıllardır çalışan kişi ve kurumları çağırarak için bile mücadele etmemiz gerekiyor. Yalnızca yukarıda saydığımız kadın ve çocuklarla ilgili örneklerde değil; madenler, zeytin ağaçlarının kesilmesi, şeker pancarı üretimi, siyasal hak ve özgürlükler, milletvekili dokunulmazlıkları, bireysel silahsızlanma, Anayasa değişikliği, cumhurbaşkanı hükümet sistemi değişikliği gibi devletin kurucu ka-

nunlarından ekonomiye, işçi kadın ve doğanın haklarına onlarca alanda bu tekçi geleneğe tanık olduk. Fakat bazı tasarıları durduran, siyasi anlamda tam otoriter hale gelmiş bir iktidarın bile ezberini bozarak ona geri adım attırabilen, torba ve ısmarlama yasa mantığıyla çalışagelmiş bir Meclis'e bile komisyonlar kurduran, yasaları geri çektiren bir mücadeleyi olanaklı hale getiren toplumsal muhalefet ile Meclis'teki muhalefet arasındaki yorum ve yol arkadaşlığının öneminin üzerinde durmak gerekiyor.

5. Emek Mücadelesi

İşçi sınıfının insanca yaşam şartları için mücadelesi de sanayi devriminden bugüne hukukta kökten değişikliklerin yaşanmasına neden oldu. Bu mücadele, kimi zaman kazanımları korumaya odaklanırken kimi zaman ise yeni mücadele mevzileri açarak devam ediyor. Ancak bugün "kemer sıkma" çağında işçilerin mücadelesi gerçekten zor olsa da, işçi sınıfının yükselişine ve direncine de tanıklık ediyoruz. İşçi sınıfı her gün hukukla güvence altına alınmış hakları için yeniden siyasi partilerle, sendikalarla, sosyalistlerle birlikte mücadele ediyor. Anayasada güvence altına alınmış olmasına rağmen sendikalaşma, iş güvenliği, grev hakkı, eşit ve adil ücret, çalışma koşulları vb. durumlar için bitmeyen bir mücadeleden söz ediyoruz. Örneğin bu hak mücadelesiyle kazanılmış hakların en önemlilerinden biri olan ve 1961 Anayasa-

sıyla yasalaşan grev hakkı 16 yıllık AKP döneminde, sermayenin istekleri doğrultusunda, “milli güvenliği bozucu nitelikte görüldüğü” için Bakanlar Kurulu tarafından erteleme adıyla 15 kez yasaklandı. Bunların dışında grev yaptığı ya da sendikalaştığı için işçileri işten atan yüzlerce işyeri örneği var.

Burada karşımıza iki yorum çıkıyor. Bir yanda, “milli güvenliği”, “genel sağlığı” veya “finansal istikrarı” bozduğu gerekçesinin meşru bir hukuki zemini olduğunu iddia edenler ve işçi sınıfının anayasal bir hakkını tehdit olarak görenler, diğer yanda ise başta grev hakkı olmak üzere sendikaların tek kişinin kararıyla gasp edilmesinin hukuksuzluğunu ortaya koyanlar... İşçilerin iş güvenliği ve yaşam hakkı, güvenceli iş hakkı, iyi koşullarda yaşamak ve geleceğini garantiye almak için örgütlenme hakkı, asgari değil insanca yaşanacak ücret hakkı için mücadelesi için birliktelik yol ve yorum arkadaşlığıydı bu. Kendi yasalarına bile uymayan sermaye ve devletin keyfiliğine karşı bir mücadeleydi. Bu birlikte mücadele ile işçiler önemli kazanımlar elde ettiler. Örneğin Soma’da Türkiye’deki en büyük işçi katliamlarından biri yaşandı, 301 işçi, daha fazla kömür çıkarılarak, patronun daha fazla para kazanması uğruna yaşamını yitirdi. Dönemin Başbakanı Erdoğan kazadan bir gün sonra “Bunun yapısında fitratında

bunlar var” demiş olmasına rağmen, kamuoyunun tepkisi sonucu 21 Mayıs 2014’te Meclis’te bir Araştırma Komisyonu kuruldu. Büyük patronlar ceza almasa da Soma davası, dayanışmanın ve yol arkadaşlığının önemli örneklerindendi. “Bunlar olağan şeyler” noktasından, maden kanununda değişiklik yapılması noktasına gelindi. Yine örneğin yakın dönemde, Serapopol’de ve Flormar’da kadın işçiler sendikalaştıkları için işten çıkarıldılar ve bu iki örnekte de hem işçiler hem de feministler, kadınlar, sendikalar, partiler ve hukukçuların desteğiyle açılan davalar, fabrikanın önünde aylarca direnişlerini sürdüren işçilerin lehine sonuçlandı.

Emek mücadelesi bazen uzun çalışma saatlerinin azaltılmasına, bazen grev hakkı gibi bir sonuca evrilmiş, bazen eşit işe eşit ücret hakkıyla sonuçlanmış olabilir. Bundan sonra ise eğer gerçekten yeni bir dünya hayalimiz varsa, bir gün mutlaka; çalışma saatlerinin hayatımızı kapsamayacak şekilde azaltılmasına ve daha eşitlikçi, adil bir düzene evrilecektir.

6. Barış Hakkı İçin Bir Yol Arkadaşlığı: Barış İçin Akademisyenler

Bu ülkede Barış Akademisyenleri⁸ yaklaşık 3,5 yıldır yargılanıyorlar. “Bu suça ortak olmayacağız!” metnini bir basın toplantısıyla paylaşmalarının hemen ardından iktidar tarafından

8 “Barış İçin Akademisyenler, 2012 yılının Kasım Ayı’nda Kürt mahpusların başlattığı açlık grevleri sırasında, barış talebini desteklemek amacıyla kaleme alınan ve 50’nin üzerinde üniversiteden 264 akademisyen

hedef gösterilen “2000’i aşkın akademisyenin yüzlercesi işten atıldı, pasaportlarına el konuldu, başka yerlerde iş bulmaları engellendi, buldukları yerelerde tehdit edilip saldırıya uğradılar, defalarca karakola çağrıldılar, bu hak ihlallerine dikkat çekmek için bir basın bildirisi okuyan dördü tutuklandı, yüzlercesi KHK’lerle kamu hizmetinden men edildi ve nihayetinde hepsine birden bireysel davalar açıldı.”⁹

Bugün davaları beraatle sonuçlanıyor ve bu yeterli bir hukuksal dönüşüm olarak nitelenemese de, barışı savunmak konusundaki meşruiyetin ve bugüne kadar, KHK’lısıyla, öğrencisiyle, barışı isteyen her kesimle birlikte yürütülen mücadelenin, aslında hukukta da karşılığı olan bir yol arkadaşlığının sonucudur ve bir gün mutlaka anayasal olarak Barış Hakkı’na da tekabül edecektir. Toplumsal mücadeleyi şiirle en güzel ifade eden şairlerden sevgili Ahmet Telli’nin dizelerindeki gibi “Ölü bebekleri beyaz bayrak esirgemiyor.”¹⁰

SONUÇ

Beyaz bayrak dışında ve insanlar ölmeden önce mücadele yolları bulmaya çalışanlar ve özgürlükçü bir hukuk yolunda yürüyen tüm yol arkadaşları, bu ülkenin barış dolu demokratik geleceğinin de kurucuları olacaklar...

KAYNAKÇA

- Barış İçin Akademisyenler, <https://barisicinakademisyenler.net/node/1>, Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- BAYTOK, Cemre: “Political Vigilance in Courtrooms: Feminist Interventions in the Field of Law,” *MA thesis*, Bogazici University, İstanbul 2012.
- TAŞTAN, Çoşkun ve KÜÇÜKER YILDIZ, Aslıhan: “Dünya ve Türkiye’de Kadın Cinayetleri: 2016-2017- 2018 Verileri ve Analizler”, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2019, https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kadin_Cinayetleri_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- ÖZDEMİR, Esen: “Şirin Tekeli ile Söyleşi: Karı Kuvvetlerinden Feminist Harekete” <http://www.5harfliler.com/sirin-tekeli-ile-soylesi-kari-kuvvetlerinden-feminist-harekete/> Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- KİŞANAK, Gültan: *Kürt Siyasetinin Mor Rengi*, Dipnot Yayınları, Ankara 2018.

tarafından imzalanan bir bildirin sonrasinda kurulan bir oluşumdur. 2012 Aralık ayında yapılan ilk toplantısında Barış İçin Akademisyenler, Türkiye’de bir barış sürecinin ortaya çıkması ve bu sürecin sağlıklı yürütülmesi için çaba gösterme, çatışmalar ve müzakere süreçleri, barışa barışma pratikleri, barışın toplumsallaşmasında kadınların rolü, eğitim sürecinde anadillerin entegrasyonu, savaşın ekoloji üzerindeki tahribatı gibi konularda bilgi üretilmesini destekleme kararı aldı. Barış İçin Akademisyenler, 2013-2016 yılları arasında barış talebini yükseltmek ve başlayan sürece katkıda bulunmak için çeşitli imza metinleri yayınladılar, toplantılar yaptılar. Akil İnsanlar Heyeti’nden çeşitli kişilerle bir araya geldiler ve bunları raporlaştırdılar. Gazetelerde yazdıkları yazılar ile dünyadaki diğer süreçlerden örnekler vererek Türkiye’deki sürece katkıda bulundular ve defalarca süreçte aktif olarak yer almaya hazır olduklarını belirttiler. Ancak bugün artık Barış İçin Akademisyenler olarak anılan ve 2016 Ocak ayında yayınlanan “Bu suça ortak olmayacağız!” metninin imzacıları, bu çalışmaların çok ötesinde bir çoğunluk ve çoğulluk oluşturuyorlar.” <https://barisicinakademisyenler.net/node/1>, Erişim Tarihi: 02.10.2019.

9 Bkz.: Barış İçin Akademisyenler, <https://barisicinakademisyenler.net/node/1>, Erişim Tarihi: 02.10.2019

10 Ahmet TELLİ, *Bakışın Senin*, Everest Yayınları, İstanbul 2016.